

Az érzetkultusz

Az impresszionista közlésmód alapja egy valamilyen emlékező magatartás: egy *emlékkép felidézése*. A felidézett emlékképnek hangulati tartalma van. Ezt a hangulati tartalmat általában nem elvont szavak (pl. szomorúság, frissesség) fejezik ki, hanem érzéki benyomások, azaz beszélhetünk egy ,korrespondenciáról', egy hangulati tartalom és a neki megfelelő érzéki benyomás kapcsolatáról. A megfeleltetés, a társítás erőteljesen szubjektív. Minderre egy példa:

Ennek a nyárnak az emléke olyan elevenen megmaradt bennem, mindig és különös módon kapcsolódik az érett málna szagával, amely igen sok volt akkor a kertünkben, és felért a verandáig, ahol szép, késő délutánok bronzos napfényében üldögéltem.

(Kafka: Színek és évek)

Itt az emlékezés és a megfelelés (korrespondencia) jelölt, az író nő külön szóval (emléke, kapcsolódik) utal rá. Ez azonban nem általános, nem jellegzetes az impresszionizmusban.

Az érzéki benyomásokkal társult hangulatok fő kifejezőeszközei az érzeteket megnevező szók, fenti példánkban: az érett málna szaga, bronzos napfény.

Kifejezőeszköz lehet persze a *szinesztézia*, az érzetkeveredés, két vagy több egyszerre ható érzet kapcsolatának egyidejű kifejezése is, ami ugyan nem kizárólagosan impresszionista sajátosság, mert másutt is előfordul, de az impresszionistáknál feltűnően gyakori: édes fény (Ambrus Zoltán), fehér illat (Czóbel Minka), sötét hang (Krúdy), napsugarak zúgása (Ady), a spongya hideg, vizes illata (Kosztolányi), a gyöngyvirág fehér kacagása (Tóth Árpád).

Sok tehát az érzéki érzet, erőteljes a szenzualizmus, ami miatt az impresszionizmust az *„érzetek művészetének"* is szokás nevezni.

Az érzéki érzeteket kifejező szók nagyon gyakran jelzőként szerepelnek. A jelzők gyakorisága, és ami egyáltalán nem ritka, a *jelzőhalmaz*, a *jelzőfüzér* valóságos „szenvédélynek" tűnik. Találó lehet tehát az impresszionizmusnak egy harmadik megnevezése, az, hogy *„jelzőstílus"*. Három, sőt négytagú jelzőfüzért találunk például itt:

*Mint túlédés, setét, unt kávéházi lőrért,
Úgy szürcsölöm már sokszor a halkuló harangszós
Fülledt, fáradt estéken lankadt illatú, langyos
Italát bánatomnak.*

(Tóth Árpád: Sóhaj)

Az érzetfajták gyakorisága nem egyforma. A leggyakoribb a látási és ezen belül is túlsúlyban vannak a színek. Radnóti Miklós Kaffka Margit írástechnikájáról szólva, impresszionizmusát „a színek tobzódó felvonultatása”-ként jellemezte (Kaffka Margit fejlődése). Valóban az impresszionista író a valóság jelenségeiben, emberben és tájban elsősorban a színeket veszi észre, ezt emeli ki:

*A hosszú gallérú gyászruhából üdén emelkedett ki világosbarna hajú
fejecskéje, tej-opál színű, rózsaszín reflexű arca. Gyöngéd kis nyakából
csak annyi fehérlett ki, mint egy sor gyöngy. Fülének csak rózsaszín
gombocskája látszott ki, erős állacskája alá besímult a színes
ablak piros üvegének világossága.*

(Bródy: Faust orvos)

A színnevek használatában a csúcs kétségkívül Kosztolányi verse (Moston színes tintákról álmodom)), amelyben meglepően sok és sokféle színnév van: sárga, bronz, ezüst, zöld, arany, tréfás-lila, bor-színű, néma-szürke, szomorú-viola, téglabarna, halvány kék, égő-piros, vérszínű stb. Sokaságuk mint óhajtott ‚színöröm’ az írás és az életöröm feltétele.

A látási érzetek elterjedtségében, valamint a színek kedvelésében a festészeti impresszionizmus közvetlen hatását feltételezhetjük. Ezt bizonyítja az is, hogy *gyakoriak a festészeti analógiák*, és kimutatható a festészeti fogalmakban való gondolkodás és festészeti műszavak használata (pl. fentebbi példánkban: kolorit, körrajzú, háttér). Sőt néha nemcsak a megjelenítés módja festészeti, hanem a tárgya, kerete is az. Így például a leírás festmény. Malonyai Dezső regényének hőse a látás tényeit festményként mutatja be:

*Innen az ablakból véve, milyen hangulatos pasztellt lehetne ebből
csinálni! Meg kellene rajzolni az ablakfülkét az előtérben s a tengerből
annyit, amennyi idelátszik. A világítás a háttérből kékeslilán
esnék be a vastag falak közé.*

(Az utolsó)

Az érzéki érzetek részei lehetnek hosszabb leírásoknak, olyanoknak, amelyek felidézett hangulati képek sorából állanak. Forrásuk valamilyen látvány emléke, egy valamilyen érzéki élmény, rendszerint egy táj, egy környezet képe. Megvan ez már korábban, persze más alapon Tömörkénynél is. A szakirodalomban táji impresszionizmusnak nevezik. A legtöbb ilyen leírást Krúdynál (pl. a tarlok romantikája), majd Juhász Gyulánál (pl. Magyar táj,

magyar ecsettel) olvashatunk, és ide vonhatjuk Babits jól ismert versét is, amelyben tájak, országok jellegzetes környezet-hangulatát idézi fel (Messze...Messze). Mint szenzuális élmény ilyen (egyelőre még név nélküli) egység lehetne Krúdynál az ételízek leírásából álló szövegrészlet.